

HISTÒRIA, FONTS I MUTACIÓ DEL POEMA «SANT FRANCESC»

Isidor CÒNSUL

El procés i la història

El dia 3 d'octubre de 1895, vigília de Sant Francesc d'Assís, a la «Tipografia l'Avenç», s'acabà la impressió d'un recull de poemes, gestat i confegit en un procés de mutació i metamorfosi, al qual, a la fi, Jacint Verdaguer posà el títol de *Sant Francesch*, amb l'afegit «Poema». Aquest tret de connotacions èpiques i unitàries que el poeta s'afanya a especificar, resulta si més no xocant, si pensem que el llibre *Sant Francesch*, més que no pas un poema, és la realitat fragmentada d'un aplec de composicions amb l'única connexió de la temàtica comuna a l'entorn de Sant Francesc i del franciscanisme. I caldria recordar, ni que sigui en una apressada descripció del llibre, que Verdaguer divideix el recull en dues parts molt diferenciades. Les dues terceres parts de tot el llibre —els trenta-quatre primers poemes— es refereixen a aspectes de la biografia i la llegenda del Sant. El darrer terç són els sis poemes que conformen el «Romanceret de Santa Clara» més els vuit de cloenda que s'adrecen a fets i personalitats diverses del món franciscà. Verdaguer mateix en devia ser ben conscient i es veié obligat a defensar-se en el pròleg, però sense gaire convicció, sembla. «L'obra —diu— s'anà axamplant y arrodonint, y, axò sí, lo que havia nat romancer, se tornà modest poema ò com se vulla anomenar aquest enfilall de poesies franciscanes»¹

També la crítica contemporània del poema es féu poc o molt ressò d'aquests problemes d'unitat estructural. Josep Soler i Miquel, per exemple, escrivia: «La calificación que más conviene, la más aproximadamente adecuada para el «Sant Francesch» de Verdaguer es la de «Romancerillo» (...) Lo es también por estructura, por la composición total de mero desfile de cuadros, que es lo que se proponía y ambicionaba el poeta»². Efectivament, el propòsit de Verdaguer era de fer un romancer. Ara bé, el projecte no era pas d'aquell any 1895, sinó de tretze anys enrera, de 1882, quan, amb motiu del setè centenari del naixement de Sant Francesc i incitat per Jaume Collell,³ Verdaguer edità en fulls solts cinc poemes franciscans que, plegats, anomenà *Salteri franciscà. Romancets sobre la prodigiosa vida del Patriarca Sant Francesch*⁴

D'aquests cinc poemes publicats, n'hi havia un de prou conegut, «Sant Francesch s'hi moria», premiat amb la viola d'or i argent als Jocs Florals de 1874 i incorporat, primerament, a *Idilis i cants místichs* (1879). És, d'altra banda, un poema del qual coneixem les beceroles i una versió molt primeren-

ca. A la publicació «Lo Gay Saber» del dia 20 d'octubre de 1869, Francesc Masferrer donà notícia d'una reunió de «l'Esbart de Vic», del dia 8 d'aquell mateix mes, en la qual «Mossen Jacinto —diu Masferrer— nos feu gosar altre vegada de las doluras del sentiment místich ab una baladeta religiosa (S. Francesch s'hi moriria) tradició popular en Vich que el poeta presentà ab tota la frescura d'inspiració». Segurament el poema que Verdaguer va llegir a l'esbartada era el mateix que, un any més tard, Marià Aguiló va copiar amb motiu de l'onomàstica de Francesca Miró, llavors la seva promesa i més endavant la seva muller⁵. Tot plegat ens ve a dir: a) que «Sant Francesch s'hi moria» esdevé l'estadi inicial de tot el procés de construcció del llibre de Sant Francesc; i b) que no li manca raó, a Jacint Verdaguer, quan el 1895 escriu en el pròleg de *Sant Francesch* que era molt jove quan va començar a collir les primeres flors de la toia franciscana.

I si és ben cert que «Sant Francesch s'hi moria» esdevé la primera baula de tot el cademat franciscà del poeta, és ben cert, també, que el gruix del llibre fou redactat el 1882 i el 1895.

1882. Segon estadi. El setè centenari de Sant Francesc d'Assís.

Com ja he dit, el 1882 s'escaigué el set-cents aniversari del naixement de Sant Francesc d'Assís i el món catòlic es disposà a celebrar-lo esperonat per una carta encíclica de Lleó XIII sobre la figura del «poverello». A Catalunya la iniciativa de festejar el centenari sortí de la «Joventut Catòlica de Barcelona» i, immediatament, Jaume Collell l'aplaudí amb entusiasme, es posà al servei de l'organització i endegà a «La Veu del Montserrat» una campanya de propaganda per escalfar l'espiritualitat de cara a la commemoració franciscana. També suggerí a Verdaguer la redacció d'un romancer sobre la figura de Sant Francesc d'Assís⁶, que s'havia de presentar amb motiu del romiatge del dia 8 d'octubre a l'ermita de Sant Francesc s'hi moria, prop de Vic i de Folgueroles. Verdaguer hagué d'afanyar-se a enllestir aquests cinc romanços del *Salteri franciscà* i, com qui diu, no hi arribà a temps⁷. Notem un claríssim to d'urgència en una carta de primers d'octubre a Jaume Collell: «te diré que he escrit 4 romancets sobre Sant Francesch, que ab lo de *Sant Francesch s'hi moria* son 5; vull imprimir-los aquesta setmana (...) Espero carta demà Dimars, per poder, dimecres, estampar á Barcelona ó a Vich»⁸. A la mateixa carta explica que aquests cinc poemes conformen el fascicle primer del «Romanceret» i hi afegeix que del segon fascicle, no en té encara cap, però sí «la màquina de ferlos, si Deu me dona inspiració.» Aquestes presses i la urgència de darrera hora s'han d'explicar pel poema *Canigó*, en el qual treballava ja el poeta, i en el fet que aquell estiu a contracor hagué de viatjar a Comillas, on passà pràcticament els mesos d'agost i setembre⁹.

Tot seguint l'epistolari queda, però, ben clar que la intenció de Verdaguer era d'enllestir immediatament el llibre de Sant Francesc. «M en vaig á acabar mon romanceret de Sant Francesch», escriu a Collell el mateix dia que surt

de viatge cap a Extremadura per a fer estada a Las Cabezas¹⁰. Marià Aguiló —diu— li ha posat al cap de fer-ne una edició il·lustrada¹¹ i, passant per Madrid, visita Mossèn Àngel Barcia, director de la «Secció d'Estampes de la Biblioteca Nacional», per tal d'encomanar-li un dibuix¹². S'ha endut, a més, un volum de les *Cròniques Franciscanes* per documentar-se¹³. Tot fa pensar, doncs, i amb una lògica aclaparadora, que Verdaguer volia acabar el llibre aprofitant l'estada a Extremadura, la segona quinzena d'octubre i bona part del mes de novembre. A desgrat, però, d'aquests propòsits, l'ambient no va acompanyar-lo en aquesta estada a Las Cabezas. Es lamenta —en carta a Collell— d'una vida massa regalada i tem, per això mateix, que el «Patriarca de la Pobresa» no voldrà venir a fer-li companyia¹⁴.

El projecte, doncs, s'encallà. «Nous projectes literaris m'ho tragueren del cap, y esperà, per rebrotarhi, sahor y dies més falaguers»¹⁵, segons que reconeix, l'any 1895, en el pròleg de *Sant Francesch*. També recorda que, a més dels poemes que publicà solts en el *Salteri franciscà (...)* de 1882, quedaren «alguns altres romanços inèdits fins avuy, ab la idea de ferne un romanceret».

El problema bàsic que ara es planteja és mesurar l'abast dels poemes que ja eren escrits el 1882 i inèdits fins el 1895 quan —i continuo amb la citació del pròleg— «recordi m d'aquestes notes oblidades, (...) Los romanços començats en la primavera de ma vida, s'acabaren y trobaren lo cayent de sos darrers versos; algunes notes que tenia en l'ayre, trobaren sa forma en poesies rimades ò sense rimar: l'obra s'anà axamplant y arrodonint (...)».

Com a mínim hi ha un parell de poemes més que són d'aquell mateix any 1882. Un és «Tancredo» que, amb el títol «Un deixeble de Sant Francesch», es publicà primer en l'almanac «El Mercantil Valenciano» i, més tard, a «La Veu del Montserrat»¹⁶. A l'edició de «El Mercantil Valenciano» el poema va datat: Caldetes, 10 de desembre de 1882. L'altre poema és «La Immaculada Concepció» que, quan es publica dins de *Sant Francesch*, duu també la data de desembre de 1882. El poema, però, és anterior fins i tot a la celebració del centenari franciscà. Amb un altre títol, «Lo triomf de la Immaculada», fou publicat a «La Veu del Montserrat» el 27 de maig d'aquell mateix any i era un poema que Verdaguer havia tramès a Sevilla per tal de contribuir a les festes del «Centenari de Murillo». Ultra el canvi de títol, el poema es refà amb variants prou significatives. Tot fa pensar, doncs, que si a Extremadura no va compondre —sembla— cap poema, sí que ho féu el mes de desembre del 1882. El problema, repeteixo, és fixar-ne la quantitat, a més d'aquestes dues composicions que acabem d'esmentar.

1895. Tercer estadi. La publicació de «Sant Francesch».

Joan Torrent i Fàbregas, que ha estudiat amb atenció i d'una manera minuciosa l'estada de Mossèn Cinto a la Gleva, dona per ben sentat que la redacció definitiva de *Sant Francesch* li va omplir bona part dels quatre primers mesos de 1895¹⁷. De fet és el mateix pròleg del poeta que n'insinua

les dades, quan confessa que no eren gaire falaguers els dies de començament d'aquell any 1895: «com á dies d'hivern eren nuvolosos y rúfols y negre preludi de la tempesta que se m'acostava: més recordim d'aquestes notes oblidades, no tant per distreurem dels frets que feyan y aprofitar lo temps, com per tractar veure de més aprop y pendre concell del Apostol de l'amor y del Evangelista de la pobresa y del menyspreu de si mateix (...) los romanços començats en la primavera de ma vida, s'acabaren y trobaren lo cayent de sos darrers versos»¹⁸

Sóc del parer, però, que el gruix del volum ja era molt avançat quan Jacint Verdaguer arribà a la Gleva, el mes de maig de 1893. Segons el testimoni del custodi, Mossèn Pere Roca, sabem que hi redactà una de les darreres peces del recull, «Goigs del beat Diego de Cádiz»¹⁹; i és ben segur, com assenyala Verdaguer en el pròleg, que hi va arrodonir altres composicions que ja duia en esborrany. Em penso que cal entendre aquella expressió del poeta de «tenir sempre botiga oberta», en la justa accepció que li dona el sacerdot custodi de La Gleva, és a dir, en el sentit de tenir treballs poètics començats d'anys enrera que, per les raons que sigui, no havia enllestit. Vull dir que d'aquell projecte de 1882 no n'havia sortit tot un llibre sencer, però sí un grapat d'esborranys i de poemes inèdits. A la Gleva —és la meua hipòtesi— els ordenà i arrodoní perquè va produir-se alhora un procés d'identificació del calvari personal del poeta amb el sant. El 1895, retrobades les notes del projecte anterior, el «Pobrissó d'Assís» interessà Verdaguer en la mesura del propi emmirallament, justament perquè —i torno a una citació del pròleg— fou «dsheredat de son pare, trahit per son mateix germà, esbroncat y escupit per sos amics, y perseguit á colps de pedra y á grapats de fanch pels noys del carrer, com un home faltat de judici»²⁰. La identificació i el parallelisme em semblen prou evidents. Es produeix, doncs, una mena d'ascesi interior, per mitjà de la qual Verdaguer es contempla en aspectes molt concrets de la personalitat de Sant Francesc.

Resumint aquest tercer estadi, diria que Verdaguer va treballar a la Gleva un projecte anterior estroncat en una fase avançada, i que, sobretot, hi va trobar el to del llibre, aquest caient definitiu dels darrers versos. El volum, però, no s'acabà d'enllestir fins a l'entrada de l'estiu, el mes de juny, quan Verdaguer ja havia fugit de la Gleva i s'havia establert amb la família Duran a Barcelona, després d'una breu estada a Madrid, on datà el nou poema «Impressió de les llagues» (maig de 1895). A Barcelona tancà el recull amb els dos darrers poemes, «26 de Setembre de 1189», datat el 29 de maig de 1895 i «In foco amor me mise», el dia 20 de juny de 1895. Aquest darrer poema, a cavall gairebé de la data de la primera carta *En defensa pròpia* que aquell mateix mes de juny feia esclatar, amb tota la seva virulència, la tragèdia del poeta.

Fonts i mutació del poema

He anat avançant, com una hipòtesi que ara miraré de raonar, que el gruix del volum *Sant Francesc* ja era redactat —i podria ser d'anys enrera—

quan, a la Gleva, el poeta el recuperà per arrodonir-lo definitivament. I em penso que hi ha dues argumentacions cabdals que abonen aquesta hipòtesi. La primera fa referència a les fonts d'inspiració i documentació més importants de tot el recull; la segona a un procés de metamorfosi i mutació d'algun poema, des de l'edició de 1882 a la de 1895, tot i mantenir el mateix títol en ambdues composicions.

Les fonts: «Les Floretes de Sant Francesc», la «Crònica» del Pare Coll i Emilia Pardo Bazán

La primera font de tot el recull franciscà de Verdaguer, en un sentit estrictament cronològic, és el llibre de Jaume Coll *Crònica Seráfica de la Santa Província de Catalunya*, del segon terç del segle XVIII, que recull la tradició de la qual surt el poema «Sant Francesch s'hi moria»²¹. Aquest és un dels llibres que Verdaguer va emportar-se a Las Cabezas (Extremadura), la tardor de 1882, quan volia enllestir el *Salteri franciscà*.

Una segona font, notòriament més important, és el llibre *Les Floretes de Sant Francesc*, una obra del segle XIII redactada, sembla, per Ugolino de Montegiorgio²², que ha esdevingut l'anecdolari franciscà més universal i conegut. Jaume Collell en comprà un exemplar a Roma l'any 1874²³ i va traduir-lo al català amb motiu del centenari de Sant Francesc, l'any 1882²⁴. Verdaguer devia conèixer prou bé l'exemplar italià de l'amic Collell i l'utilitzà, ben aviat, en el seu llibre. Dels cinc romanços del *Salteri franciscà*, el quart, «Sant Francesch predicant als aucells» s'hi inspira tant de prop que hom diria que el poema surt, d'una manera gairebé literal, de la darrera part del capítol XVI de *Les Floretes*. És una influència ben palesa, ara i adés, en altres peces de tot el recull.

Ara bé, l'obra cabdal quant a informació i influències fou l'estudi biogràfic i històric d'Emilia Pardo Bazan *San Francisco de Asís (Siglo XIII)*, publicat uns mesos abans del centenari. L'obra va sortir a l'estiu²⁵, però Verdaguer no la degué conèixer, em penso, fins passats uns mesos. És per aquest motiu que no s'hi troba cap mena de relació en tres dels cinc poemes del *Salteri franciscà*. I les dues composicions que tenen coincidències reals, «Desposori de Sant Francesch i la pobresa» i «Impressió de las llagas», fan referència a aspectes molt coneguts de la biografia de Sant Francesc, assenyalats en la carta encíclica de Lleó XIII, i es pot pensar que es tracta només de coincidències.

Ja és més difícil, però, parlar només de coincidències quan ens trobem davant de la redacció definitiva de *Sant Francesch*. Hom s'adona, llavors, que la influència de l'estudi franciscà d'Emilia Pardo Bazán és notòria i notable, i orientada en dues direccions ben diferenciades: a) a nivell estructural i b) a nivell de detall particularitzat.

Si el lector es fixa en els cinc poemes inicials del *Salteri franciscà*, s'adonà que es tracta de cinc estampes deslligades sense un esforç d'articulació en un tot ordenat i coherent. En canvi, quan Verdaguer els incorpora a l'edició del 1895, ho fa en un ordre lleugerament diferent. I esdevé així perquè el

poeta, amb uns criteris molt més clars, parteix d'un patró per articular el seu *Sant Francesch*, un patró que neix de l'estricta imitació estructural de la biografia i de l'estudi redactats per Emilia Pardo Bazán.

La narradora castellana divideix en dues parts la seva obra sobre Sant Francesc. A la primera part —i després d'un llarg estudi introductori—, explica en vuit capítols la biografia del sant, des del naixement fins a la mort. A la segona part, en canvi, abandona la figura de Sant Francesc per adreçar-se al món franciscà tot explicant la història de Santa Clara en un dels primers capítols d'aquesta segona part. Verdaguer segueix, com qui diu fil per randa, aquesta mateixa estructura en el seu recull franciscà. El gruix del poemari són les composicions de la primera part que expliquen els trets fonamentals de la biografia i la personalitat del «Poverello». És a dir, com en l'estudi de Pardo Bazán. I, també d'una manera paral·lela, Verdaguer comença la segona part amb els sis poemes del «Romanceret de Santa Clara» i els vuit de cloenda de l'obra que representen, a més, un difícil esforç de síntesi del franciscanisme. El poema potser més representatiu d'aquesta cloenda és l'anomenat «Món franciscà», en el qual Verdaguer resumeix l'abast de la influència del franciscanisme en les arts, en la filosofia i en el transcurs de la història, reduint —en un rosari de noms propis— la informació que Emilia Pardo Bazán ha encabít en la meitat de la segona part del seu estudi.

I si aquesta influència a nivell de patró estructural em sembla que és innegable, amb totes les diferències entre un estudi de gairebé sis-centes pàgines i un recull que no arriba a cinquanta poemes, també és ben notòria la influència a nivell de detall. Verdaguer es refereix a Emilia Pardo Bazán (en el pròleg de *Sant Francesch*)²⁶, com a «un dels escriptors espanyols dels nostres dies, lo qui més y millor ha escrit del Sant». Per això mateix no és gens estrany de trobar composicions verdaguerianes que semblen néixer directament de passatges de l'obra d'Emilia Pardo Bazán. No és possible ara entretenir-se amb gaires exemples. N'hi haurà prou, però, amb un botó de mostra. Cal tenir en compte que la relació s'estableix entre un poema i un fragment d'estudi en prosa, i que es tracta de fets que pertanyen a una tradició secular.

«L'Adeu del món» és el primer romanç del «Romanceret de Santa Clara» i es refereix al prodigi del palmó de la santa quan, el diumenge de rams, Clara decidí de renunciar al món i lliurar-se a una vida d'espiritualitat.

De les minyones d'Assis
Santa Clara és la més bella:
bé ho diuen prou los galans,
més ella no galanteja.
Qui coneix l'Amor del cel,
rebutja los de la terra;
(...)
Lo sant diumenge del Ram
se vesteix com una reyna

son borceguí lluheix d'or,
son brial d'or y de seda
y á cercar se'n va á la Seu
una palmissa beneyta.(...)

A l'església, el bisbe reparteix els palmons a tothom i Clara, verge prudent i tímida, roman en un discretíssim segon terme. El bisbe, en veure-ho, davalla de l'altar i li lliura un palmó que reverdeix en mans de la santa:

Ja palmissa tenen tots,
sinó la més digna d'ella.
Bé'n són d'hermosos sos ulls,
més ni'ls gosa alçar de terra.
Lo bisbe, quan veu axò,
vers Clara'ls passos endreça,
y posa en sos dits lo ram
símbol de victoria eterna (...)
Tan bon punt toca sos dits,
gran renou hi há en l'esglesia
al veure en sa mà de neu
reverdir la palma seca.²⁷

Bé, només es tracta de comparar i veure que Emilia Pardo Bazán explica el fet amb els mateixos termes:

el domingo de Ramos acudían los moradores de Asís a la misa y bendición de las palmas, y causaba admiración la bizarria de Clara, que entre las demás jóvenes de la nobleza caminaba al templo. Habitadas las gentes a verla con modesto continente y sencillo traje, se sorprendían mirándola tan engalanada y hermosa, con rico vestido y joyas magnificas. En el momento de la distribución de las palmas las otras damas se agolparon al presbiterio, y Clara, tímidamente se quedó detrás; visto lo cual por el obispo descendió las gradas, yendo a colocar la palma en manos de la doncella; y el movimiento que en la iglesia promovió este incidente, se convirtió en estupor al advertir que el ramo amarillo y seco se vistió de verdor al asirlo Clara²⁸.

Diria, doncs, que l'estudi de la Pardo Bazán fou una font important d'informació franciscana per a Verdaguer. Sembla lògic, a més, que el poeta hagués conegut aviat aquest estudi, perquè Emilia Pardo Bazán havia traduït al castellà «Sant Francesch s'hi moria» i l'havia inserit en el capítol quart «San Francisco en España» de la primera part de l'obra. La «Revista Popular» de Sardà i Salvany recollia (21-XI-1882) la doble versió catalana i castellana del poema.

Tinc el convenciment que l'obra de Pardo Bazán estimulà els projectes de Verdaguer i esdevingué una eina important en els mesos següents, fins al desembre de 1882 i principis de 1883, quan el poeta, com ja hem vist, volia enllestir el seu romancer franciscà. Finalment el projecte s'estroncà fins a

1895. Verdaguer, però, admetia tenir-ne poemes inèdits, notes i esborranys que a la Gleva trobaren el caient dels seus darrers versos.

La profunda mutació d'un poema.

El segon argument d'aquesta hipòtesi que miro de raonar fa referència a la insòlita mutació d'un dels poemes del recull de 1882. Es tracta del romanç «Impressió de les llagues» que, quan fou publicat en el *Salteri franciscà*, era un poema místic adient del tot a aquelles característiques que apuntà Carles Riba sobre el misticisme verdaguerià; un misticisme fet d'un llarg i insondable enyor de la natura angèlica i d'un estil tendre de locucions i imatges de màxima irradiació afectiva²⁹.

Aquest poema de 1882 és dividit en dues parts, la primera de les quals esdevé el tast efímer i inefable d'una experiència celestial:

Un àngel se li presenta
ros com lo sol al eixir,
un arquet porta a la dreta,
a l'esquerra un violí.
Passa l'arquet per las cordas
Sant Francesch s'es defallit (...)

La segona part és la pujada al Calvari i la identificació del sant amb Crist crucificat mitjançant l'estigmatització de les cinc plagues de Jesús damunt el seu cos. És un calvari, però, de blenor i de tendresa.

En tan suaus agonias,
veu baixar un Serafi,
un Serafi de sis alas
en forma de crucifix.
Entre amorosos incendis
l'extàtich se sent ferit,
més són feridas tan dolças
que no'n voldria guarir.
Estampadas te cinch llagas
en los peus y mans y pit,
son rosas que li regala
lo seu Aymador diví. (...) ³⁰

Aquesta experiència mística de caient idíllic, plena d'afalacs i tendreses, en un marc de religiositat bucòlica on *los llops s'hi tornen ovelles / lo falcó tórtora humil*, canvia radicalment i sobtada quan el poema, amb el mateix títol però transformat per una metamorfosi profunda, apareix a l'edició de *Sant Francesch*, datat, com ja hem dit, a Madrid el mes de maig de 1895. Ara és un poema desolat. La forma del romanç heptasil·làbic ha estat substituïda per una mètrica de rima lliure i versos decasíl·labs. Els aspectes anteriors s'han capgirat i els vuitanta versos de la versió primitiva s'han multiplicat fins als 226 versos del poema definitiu.

I sobretot hi ha un canvi de to i d'estil. Ara és un poema abrupte, sense tendreses, desolat i feréstec.

Prou en Orient cercareu lo martiri,
Francesch, més no'l trobareu: no'n són dignes
los glavis de Mahoma de donàrvosel:
lo bon Jesús, per qui'l volíau pendre,
vos lo darà més dolç y salutífer,
consemblant al martiri del Calvari.
L'amor, l'amor que al mestre mal-feria,
volent ser lo butxí de son deixeble,
de sos fochs y sa fletxa armat devalla
per ser avuy lo vostre victimari. (...) ³¹

És un poema de sacrifici i martiri, sense visions celestials ni dolces agònies. L'experiència és, ara, de dolor i sofriment:

(...) mes al véurel
covert d'estigmes y de sanch, daleja
partir ab ell tan dolorós suplici.
Lo Serafi s'acosta, y ab ses ales
l'estreny y, cremorós com un metéor,
lo fereix ab un raig de sa hermosura
que ensemps l'adoleireix y emparadissa. ³²

No es troben en tot el recull de *Sant Francesch* unes inflexions tan turmentades i abruptes com les d'aquest llarg poema. I si el comparem amb bona part dels poemes del llibre, la diferència de to és sovint un abisme. Potser la tonalitat que li és més propera és la de l'ombrívol sonet que encapçala el recull «26 de setembre de 1182» i poemes com ara «Jacoponi» o «Fra Ginebre», que esdevenen una nítida paràbola de la situació i de l'angoixa interior del poeta. Poemes que semblen més aviat un pòrtic que ens apropa a l'estremidora experiència de *Flors del Calvari*. No n'hi ha gaires, però, de poemes d'aquesta corda, la qual cosa em serveix per plantejar novament la hipòtesi —ara més enraonada— que el gruix del llibre de *Sant Francesch* i el seu pla estructural ja eren una realitat molt definida abans de 1895. I a la Gleba Verdaguer arrodoní el projecte com un mirall, encara no ben definit, de la seva pròpia experiència.

Un breu epíleg

Sant Francesch esdevé l'experiència d'un poema tot al llarg d'una vida. La primera baula del cademat s'allunya fins a unes beceroles de l'any 1869, quan Verdaguer tenia només vint-i-quatre anys. «Sant Francesch s'hi moria» és un poema arrelat a les tradicions de la terra, com correspon a un poeta que, un parell d'anys abans, en la primera sessió de l'Esbart de Vic, havia manifestat que calia obrir el cor als «records d'aquexas clotadas y afraus, aquexos passeigs y torrenteres! (...) Allavors com per art d'encantament, se'ns obriran

les roques per ensenyarnos sos més amagats secrets, y les serres y plans nos obriràn los llibres d'or de ses recordances»³³

En un segon estadi, el poemari franciscà de Verdaguer creix i s'orienta per la donació del poeta a la militància religiosa de l'època. És el resultat, una mica apressat en aquest cas, del compromís apologetic i de la propaganda religiosa amb motiu del setè centenari del naixement de Sant Francesc d'Assís. Aquesta és una constant en l'obra poètica de Verdaguer que cal tenir ben en compte per comprendre correctament un gruix considerable de la seva obra poètica. És el lliurament del sacerdot a la poesia religiosa de circumstàncies, i on el rampell del poeta es subordina a l'eficàcia militant de la propaganda eclesial i apologetica.

Finalment, el llibre entra en saó definitiva quan el poeta, a la llinda de la seva pròpia tragèdia, interioritza les essències franciscanes i dissenya un mirall que reflecteix les pròpies angoixes. Joan Maragall va adonar-se'n immediatament i escriví, a propòsit de *Sant Francesch* i de *Flors del Calvari*, que el poeta «(se abre) y se abandona a una autopoetizació que infunde a estos dos libros un vigor excepcional. En el primero *Sant Francesch* el subjetivismo del fondo está como velado por el objetivismo del asunto, y aún muchas de las composiciones que lo integran son indudablemente escritas con anterioridad a la decisión de mostrar el poeta su interior, o fundamentalmente ajenas a esta decisión; pero el libro es una cristalización de ella, o sea del estado de ánimo en que la misma fue tomada»³⁴. I és així com l'èpica narrativa d'aquell romanceret que no va acabar de néixer féu la mutació vers un llibre madurat, finalment, com una experiència lírica.

Notes

1. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tipografia l'Avenç. Barcelona, 1895. Pròleg, p. IX.
2. José SOLER i MIQUEL; *Escritos*. Tip. L'Avenç. Barcelona, 1898, p. 26.
3. *Epistolari de Jacint Verdaguer* (en endavant E.J.V), volum III (1880-1882). Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona, 1971. Vegeu les cartes 311 i 319.
4. Jacint VERDAGUER. *Salteri franciscà. Romancets sobre la prodigiosa vida del Patriarca Sant Francesch*. R. Anglada, Vich, 1882. Els cinc romancerets eren:
 - I) «Sant Francesch s'hi moria»
 - II) «Desposori de Sant Francesch y la pobresa»
 - III) «Lo noy ressucitat»
 - IV) «Sant Francesch predicant als aucells»
 - V) «Impressió de las llagas»
5. E.J.V. (Volum I, 1865-1877). Apèndix, pp. 234-235.
6. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu les cartes 311 i 319.
7. Dels cinc romancerets que preparà Verdaguer, segons que explica «La Revista Popular» (12-X-1882), només se'n vengueren tres.

8. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 319.
9. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu les cartes 316, 317 i 318.
10. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 321.
11. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 321.
12. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 322.
13. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 323.
14. E.J.V. (Volum III, 1880-1882). Vegeu la carta 322.
15. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tipografia l'Avenç. Barcelona, 1895. Pròleg, p. X.
16. «La Veu del Montserrat», febrer de 1883.
17. Joan TORRENT I FÀBREGAS; *Mossèn Cinto a La Gleva (La gestació del drama verdaguerià)*. Editorial Barcino. Barcelona, 1965, p. 232.
18. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tip. L'Avenç. Barcelona, 1895.
19. El primer a copiar aquest informe manuscrit fou Valeri Serra i Boldú. *Biografia de Mossèn Jacinto Verdaguer*. Barcelona, 1924 (pàg. 154-167). També Josep Miracle el va incloure a l'apèndix de *Verdaguer amb la lira i el calze*. Barcelona, 1952.
20. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tip. L'Avenç. Barcelona, 1895. Pròleg p. XI.
21. Jayme COLL; *Crònica Seráfica de la Santa Provincia de Cathaluna*. Barcelona, 1738.
22. Bernabé DALMAU. Pròleg a *Les Floretes de Sant Francesc*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
23. Jaume COLLELL; *Les Floretes de Sant Francesch*. Vich, Gazeta Montanyesa, 1909. Vegeu el Pròlech dedicatòria «Als Terciaris franciscans», p. 5-14.
24. Jaume Collell ho publicà en un «fulletí», així ho anomena ell, que acompanyava la revista. Era una mena de camisa amb anuncis i commemoracions, santoral i efemèrides. Bona part dels volums relligats en prescindiren. Tampoc no figurava als índexs de la publicació.
25. Emilia PARDO BAZÁN; *San Francisco de Asís. (Siglo XIII)*. Madrid, Miguel Olamendi. Paz 6, 1882. També es publicà amb pròleg de Marcelino Menéndez Pelayo a Editorial Garnier, Hnos. París. El pròleg va signat el mes de setembre de 1881. Les llicències per imprimir-lo són del dia 10 de juny de 1882 i el *Nihil obstat*, del 24 d'abril de 1882. La «Revista Popular» comentà el llibre el dia 10 d'agost de 1882.
26. No escriu el nom propi, però la referència és inqüestionable: «Aquexa tradició (es refereix a la de «Sant Francesch s'hi moria») entre les moltes que'ns restan com a petjades adorables de son itinerari per Espanya, és posada, per sa boniquesa y aroma sagrat, á cap de llibre per la autora de San Francisco». I efectivament Pardo Bazán traduí el poema verdaguerià i l'incorporà en el capítol dedicat a «San Francisco en España».
27. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tip. L'Avenç. Barcelona, 1895, p. 125-127.
28. Emilia PARDO BAZÁN; *San Francisco de Asís (Siglo XIII)*. Miquel Olamendi. Madrid, 1882, vol. II, cp. III.
29. Carles RIBA; Pròleg a Jacint Verdaguer, *Antologia poètica*. Ed. Selecta. Barcelona, 1974 (4a. ed.), p. 8-10.
30. Jacint VERDAGUER; *Salteri franciscà. Romancets sobre la prodigiosa vida del patriarca Sant Francesch*. (Romanç V). Estampa de Ramon Anglada. Vich, 1882.
31. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tip. L'Avenç. B. 1895, p. 91.
32. Jacint VERDAGUER; *Sant Francesch*. Tip. L'Avenç. B. 1895, pp. 98-99.

33. Jacint VERDAGUER; *Discurs per a donar començament a les Academies (...)* dins de *Discursos, articles, pròlechs*. Ilustració Catalana. Barcelona.

34. Joan MARAGALL; *Sant Francesc, Flors del Calvari*. Dins de *Notas críticas de literatura catalana*. Obres Completes de Joan Maragall. Vol XVIII. Barcelona, 1934.